

DON THOMPSON

ORANŽOVÝ

BALONKOVÝ PEJSEK

BUBLINY, VŘAVA A HRABIVOST NA TRHU SE SOUČASNÝM UMĚNÍM

	UMĚNÍ: CÁLOVAT, MILOVAT	
1	STŘEDOŠKOLSKÁ DŽUNGLE S VYŠŠÍM KAPESNÝM URČUJE HODNOTU POSLEDNÍ DRAŽITEL?	9
2	ORANŽOVÝ BALONKOVÝ PEJSEK	21
3	TŘI STUDIE LUCIANA FREUDA	29
4	DVACET ŠEST MILIONŮ DOLARŮ ZA DEVĚT SLOV	35
5	JEFF KOONS A PEPEK NÁMOŘNÍK	43
6	LUDWIGOVA <i>PLASTELÍNA</i> ČÍM VÍCE, TÍM LÉPE	49
7	SOTHEBY'S A THIRD POINT	55
8	SHÁŇKA PO SBĚRATELÍCH A ZADAVATELÍCH	67
9	LISSON MÍŘÍ DO NEW YORKU	75
10	UMĚLECKÝ PORADCE TRHLINY V TRŽNÍ STRUKTUŘE	85
11	PERELMAN VS. GAGOSIAN	97
12	PADĚLKY Z GALERIE KNOEDLER	105
13	UMĚNÍ UKRADENÉ STÁTEM	115
14	SVOBODNÉ PŘÍSTAVY A DAŇOVÉ TRIKY	125
15	VRTKAVÉ PARTNERSTVÍ UMĚNÍ A MÓDY	135
16	REGULACE TRHU S UMĚNÍM UBER BUDOUCNOST	145
17	UMĚNÍ V ĚŘE UBERU NOVÝ SVĚT MUZEÍ	155
18	MUZEUM, KTERÉ NEPATŘÍ VAŠEMU OTCI	171
19	MUZEJNÍ VÝSTAVY	181
20	SOUKROMÁ MUZEA	187
21	NEJVlivnější KUPEC BUBLINA	195
22	JAK VYDĚLAT NA BUBLINĚ	205
	DODATEK	217
	ZÁVĚREČNÉ POZNÁMKY	221
	SEKUNDÁRNÍ LITERATURA	233
	OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	243
	REJSTŘÍK	257

UMĚNÍ: CÁLOVAT, MILOVAT

„Umělecký svět býval společenstvím, ale nyní je to průmysl.“

— Jeffrey Deitch, obchodník s uměním ¹

„Obdivovat umění je lidské. Kupovat umění je božské.“

— celostránková reklama Christie's v rubrice Styles nedělních *New York Times* a v rubrice londýnských *Financial Times* věnované umění z 24. května 2015

STŘEDOŠKOLSKÁ DŽUNGLE S VYŠŠÍM KAPESNÝM

Poptávku a ceny na dnešním trhu s vysoce kvalitním současným uměním určují superbohatí zákazníci, státní investiční fondy, agenti a nezdaněné transakce. Panuje obecná shoda, že na současném umění je mediálně nejzajímavější, za kolik se prodává.

Ve svých předchozích knihách věnovaných trhu se současným uměním s názvy *Jak prodat vycpaného žraloka za 12 milionů dolarů* (2008, česky 2010) a *Supermodelka a krabice Brillo* (2014) jsem vycházel z předpokladu, že na tomto trhu dochází k interakci prodejců s informovanými kupci, jejímž výsledkem je stanovení racionální ceny. Ale v době, kdy jsem měl tuto knihu rozepsanou, došlo k událostem, které mým předpokladem otřáslly.

První zpochybnění přišlo v listopadu 2014 během newyorských aukcí Christie's, Sotheby's a Phillips, které během čtyř dnů vynesly 1,66 miliardy dolarů. Christie's s 853 miliony překonala dosavadní rekord a celková částka byla natolik horentní, že na každou aukční minutu připadaly prodeje ve výši šesti milionů dolarů. Po této úspěšné sérii byli odborníci přesvědčeni, že v příštích dvanácti či čtyřiceti měsících zažijí večerní aukci, která vynesle miliardu dolarů.

Dva Warholovy tušové sítotisky *Triple Elvis (Ferus Type)* (Trojitý Elvis [Ferus Gallery], 1963) a *Four Marlons* (Čtyři Marlonové, 1966) představovaly na aukci Christie's položky číslo 9 a 10. Předaukční odhad zněl 60 milionů dolarů za každou z nich. *Elvis* ukazuje Elvise Presleyho

jakožto pistolníka z propagační fotografie ke snímku společnosti 20th Century Fox *Flaming Star* (Zářivá hvězda). V aukci přihazovali tři zájemci a konečná částka činila 81,9 milionu dolarů. *Marlonové* reprodukují fotosku z filmu Columbia Pictures *The Wild One* (Divoch). Sítotisk zachycuje Marlona Branda v kožené bundě a bekovce a v aukci se prodal za 69,6 milionu dolarů. Obě díla přihlásilo do aukce kasino WestSpiel vlastněné německým státem, kde tito dva Warholové po léta viseli v salonku pro stálé klienty, aniž jim kdokoli věnoval pozornost. Výtěžek z jejich prodeje měl Vestfálsku umožnit stavbu nového kasina v Kolíně nad Rýnem.

Nikdy není jasné, zda potlesk, který zazní po rekordním prodeji, patří úsilí dražebníka či odhodlání přihazovače, nebo je výrazem radosti diváků, kteří se stali svědky mimořádné události. Prodej *Elvise* vyvolal neutuchající ovace, kdežto po odklepnutí *Marlonů* netleskal nikdo, snad proto, že dílo přišlo na řadu jako druhé a nevyneslo tolik jako první.

Další pochybnosti ohledně racionality trhu, v níž jsem do té doby věřil, mě přepadly o čtrnáct dní později, když jsem si prohlížel stánek na veletrhu Art Basel Miami. Asi deset minut jsem si povídal s newyorským párem o přednostech malého Warholova portrétu, který byl k mání za 17,5 milionu dolarů. A oni se zničehonic rozhodli dílo koupit. „Má skvělé barvy,“ rozplývala se žena, „a jsou Vánoce. Koupíme to.“

V té době ve světě mimo uměleckou sféru zuřily nejrůznější krize. Jednou z nich byla epidemie eboly v západní Africe. Když se pár odebral vyjednávat koupi nemotivovanou ničím jiným, než že si ji může dovolit, musel jsem proti své vůli myslet na to, kolik by se z oněch 17,5 milionu dolarů zaplatilo zdravotníkům a zdravotnického materiálu a jak by se v boji proti téhle epidemii hodilo 151,5 milionu, které WestSpiel získal prodejem dvou sítotisků Andyho Warhola.

Ve skutečnosti platí, že ceny na trhu s nejprestižnějšími uměleckými díly mají s jejich stávající či budoucí hodnotou společného pramálo, což, jak doufám, vyplyne z dalších příkladů. Někteří prodejci se rádi naparují, někteří zákazníci rádi předvádějí nové hračky a trumfují se jako školáci, „kdo dál“. Jiní svá díla uloží do skladu v bezcelní zóně s nadějí, že jejich cena v budoucnu poroste. A *New York Times* tiskne půlstránkové články, které k prodejním cenám současného umění přistupují podobně, jako by podávaly zprávu o nové aplikaci pro sdílení fotografií, která právě vstupuje na burzu.

Zákazníci, většinou mužského pohlaví a většinou finančníci, posloužili Thomasovi Pikettymu jako případové studie k tématu příjmové nerovnosti, jemuž se věnoval v knize *Kapitál v 21. století*, která vyšla nejprve v roce 2013 ve francouzštině. Piketty tvrdí, že bohatí – zejména oněch 2 200 miliardářů z celého světa – budou zásluhou volnotržního kapitalismu i nadále bohatnout. Prý je tomu tak proto, že návratnost investičního kapitálu je vyšší než růst příjmů nebo míra hospodářského růstu. Ale je tu ještě jiný důvod, o němž se Piketty nezmiňuje. V podnikání v oblasti digitálních technologií vítěz zpravidla bere vše, což vede k obrovským rozdílům mezi úspěšnými a těmi, jimž úspěch unikl jen o vlásek. Vzpomeňme na Facebook nebo Uber. Digitální věk s sebou nese větší majetkovou nerovnost.

Bezpochyby je pravda, že existuje více bohatých jedinců ochotných nabízet v aukcích sto milionů dolarů či ještě vyšší částky. Podle Pikettyho propočtů bude v roce 2045 vlastnit polovinu světového bohatství jedna desetina procenta populace. Možná to bude s velkým uměním v soukromém vlastnictví vypadat obdobně. Zatím se většina nejvýznamnějších děl objevuje na prestižních uměleckých veletrzích, kam mají důležití lidé, kteří si mohou dovolit taková díla kupovat, vstup zdarma. Ti, kteří si to dovolit nemohou, musí zaplatit drahé vstupné.

V listopadu 2014 byl na aukci newyorské Sotheby's jediným zájemcem o sochu *Chariot* (Válečný vůz, 1950) Alberta Giacomettiho manažer hedgeových fondů Steven Cohen. Šlo o bronzovou, metr a tři čtvrtě vysokou bohyni stojící na voze s velkými koly (vizte obr. přílohu na konci knihy). Sotheby's ji ocenila na 115 milionů dolarů, ale Cohen ji nakonec získal za 101 milionů. A přestože se jednalo o druhou nejvyšší částku, za jakou se do té doby vydražilo jakékoli sochařské dílo, v tisku se psalo, že aukční síň zaznamenala neúspěch, nikoli že se spletla v odhadu nejvyššího příhozu.

V listopadu 2015 koupil Šanghajec Liou I-čchien v newyorské aukci Christie's Modiglianiho obraz *Nu couché* (Ležící akt, 1917–1918), úchvatné dílo znázorňující nahou modelku na nápadném červeném pozadí (vizte obr. přílohu na konci knihy), za 170 milionů dolarů. A v únoru 2016 zaplatil chicagský manažer hedgeových fondů Ken Griffin Nadaci Davida Geffena 500 milionů dolarů za dva abstraktní impresionistické obrazy: *Interchange* (Křížovatka, 1955) Willema de Kooninga a *Number 17A* (Číslo 17A, 1948) Jacksona Pollocka.

Slyšeli jste někdy o Adrianu Ghenieovi? Je to slibný rumunský umělec, kterému v říjnu 2016, kdy se jeho obraz z roku 2008 *Nickelodeon* (vizte obr. přílohu na konci knihy) dražil v londýnské Christie's, ještě nebylo čtyřicet. Předaukční odhad činil 1,2 až 1,9 milionu dolarů. Název velkého obrazu s rozměry 2,36 × 4,14 metru prý odkazuje na malý kinosál. Dílo se prodalo za 9 milionů dolarů, tedy za více než čtyřnásobek horní hranice odhadu. Losangeleský obchodník s uměním Stefan Simchowitz Ghena poněkud přehnaně označil za „příštího Francise Bacona“.² Na *Nickelodeon* přihazovalo sedm zájemců, přičemž poslední dva vytrvalci neměli nouzi o peníze a ani jeden nehodlal ustoupit. Nakonec zvítězil evropský sběratel, který se aukce zúčastnil po telefonu.

Příslušníci jednoho procenta nejbohatších, kteří za díla takových umělců, jako jsou Giacometti nebo Warhol, utrácejí astronomické částky, ovšem nepředstavují problém, alespoň ne co se týče dlouhodobé kondice trhu s uměním. Závažnější potíže způsobují ceny, za něž se prodávají umělci ze středních příček žebříčku. A ještě větší obavy vzbuzují ceny umělců začínajících. Co dodat, jestliže jediná aukce z podzimu 2014 přinese několik milionových koupí, přestože se autoři daných děl nemohou vykázat jedinou samostatnou výstavou pořádanou mainstreamovým obchodníkem? Pro umělce je stále těžší dosáhnout uznání, aniž by se jejich práce prodávaly za velké peníze. V umění platí čím více, tím lépe.

Některí čerstvě objevení umělci jsou odměňováni stejně jako fotbalové hvězdy. Například takový Oscar Murillo, mladý, nepřilíši známý umělec, který údajně občas maluje koštětem. Jedno z jeho děl, *Untitled (Drawings off the wall)* (Bez názvu – Ulítlé kresby), (2011), se v roce svého vzniku prodalo za 7 tisíc dolarů. V roce 2014 je newyorská aukční síň Phillips přeprodala za 401 tisíc dolarů, tedy se ziskem ve výši přesahující pět a půl tisíce procent.

Jeden sběratel ze seznamu zájemců o Murillovo dílo obdržel termín dodání doposud nespátrného obrazu, souhlasil s cenou a vzápětí práva na obraz přeprodal se 75procentním ziskem. Kupní smlouva obsahovala pouze jméno umělce, médium, velikost a přibližné datum dodání. Podle jedné verze tohoto příběhu druhý kupec práva obratem prodal dál, s podobným ziskem.

V roce 2016 se obchodování s nejdražšími uměleckými díly rozrůstalo. Larry Gagosian provozoval čtrnáct galerií v osmi zemích. David Zwirner, Pace a Marian Goodmanová otevřeli výstavní prostory v Londýně. Lon-

dýnská galerie Lisson zahájila činnost v New Yorku. Všechny tyto galerie sídlily v těch nejdražších prostorách na světě. Aby jejich provozovatelé skončili alespoň na nule, museli by realizovat prodeje ve výši, která se zdála nemyslitelná. Umělecké galerie zabíraly v centru New Yorku, Londýna a Paříže historicky největší procentuální podíl prodejních prostor.

Být obchodníkem s drahým uměním nebo umělcem, jehož takový obchodník zastupuje, je považováno za vstupenku do světa privilegovaných. Tito über obchodníci cestují soukromými tryskáči a odpočívají na jachtách. O důležitých aukcích umění a uměleckých veletrzích informují v byznys sekci *New York Times*. Jedním z charakteristických rysů trhu se současným uměním od finančního krachu v roce 2008 je honba za kultovním dílem, která představuje lov na nejvyšší úrovni. V každé další aukční sezoně a na každém dalším veletrhu se cenová propast mezi kultovními díly a zbytkem umělecké produkce dále prohlubuje. Zajímavé je i to, že se o takových dílech často hovoří jako o ikonických. Výraz, jehož původní význam odkazoval k náboženským artefaktům, je nyní běžně používán k popisu Warholových sítotisků, malby ve stylu graffiti Jean-Michela Basquiata a verbálních obrazů Christophera Woola.

Skutečně kultovních obrazů není mnoho. Ostatní díla se stávají tím, za co je aukční odborníci, obchodníci či umělečtí poradci označí. Společnost ArtTactic, která se zabývá průzkumem trhu, prodává přístup k seznamu „první dvacítky“ umělců, přičemž složení seznamu se neopírá o kvalitu díla, nýbrž o analýzu pohybů tržních cen. Jiná společnost, ArtRank, rozděluje začínající umělce podle algoritmu do tří kategorií na ty, jejichž díla se momentálně vyplatí kupovat, na ty, jejichž díla je momentálně lepší prodat, a konečně na ty, jejichž děl by se vlastníci měli bez prodlení zbavit (bez ohledu na výši kupní ceny). Tato speciální služba je k dispozici pouze deseti klientům, a to za čtvrtletní poplatek tři a půl tisíce dolarů. V roce 2014 zjistil losangeleský umělec Parker Ito, že se jeho obraz z cyklu *Wet Paint* (Mokrý nátěr, 2012) přeprodal za 67 tisíc dolarů, přestože původní kupec za něj zaplatil pouhých 1 800 dolarů. ArtRank potom Ito zařadil do kategorie umělců na odpis a cena jeho děl okamžitě klesla. O tři měsíce později ale ArtRank změnil názor a Ito přesunul do kategorie žádaných umělců. Jak už to na trzích chodí, cenová nestabilita přitahuje spekulanty.

ArtRank má své oddané přívržence. Losangeleský sběratel Rolando Jimenez jeho kategorizaci označil za „nezbytný nástroj pro každého,